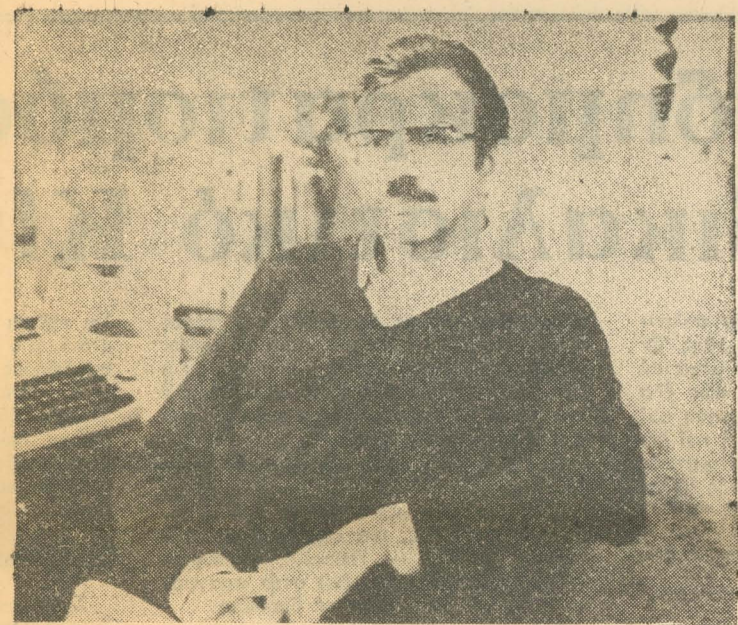

«Δέν γίνεται πιά νά γράφεις μέ τόν παραδοσιακό τρόπο»

Ο συγγραφέας ΜΕΝΗΣ ΚΟΥΜΑΝΤΑΡΕΑΣ μιλάει για τὰ προβλήματα τῆς λογοτεχνίας, τὸ ρεαλισμό καὶ τὰ σύγχρονα ρεύματα, τὴν ἀνάγκη γιὰ περιφρούρηση τοῦ ὕφους καὶ τοῦ ἤθους τῆς γλώσσας μας

«Στὰ τρία πρώτα μου βιβλία, «Τὰ μηχανάκια», «Τὸ ἀρμένισμα», καὶ «Τὰ καημένα» εἶμαι ἕνας ἄνθρωπος πού γράφει γιὰ τὴ ζωὴ τῶν ἐφήβων στὴν πόλη καὶ στὴν ἐπαρχία. Περιγράφω τὴ σύγκρουση ἀνάμεσα στὸ ὄνειρο καὶ τὴ στυγνὴ πραγματικότητα τῆς κοινωνίας τῶν ἐνηλίκων. Στὰ τρία ἐπόμενα βιβλία μου, «Βιοτεχνία Ὑαλικῶν», «Ἡ κυρία Κούλα» καὶ «Τὸ Κουρεῖο», ἡ γλώσσα μου γίνεται πιὸ λιτὴ καὶ ἀστική γι' αὐτὸ καὶ πιὸ συνεπὴς στὸ θέμα τῆς. Συγκεντρώνομαι στὰ προβλήματα τῶν ἀνθρώπων τῆς πόλης σὲ ὄριμη ἡλικία, τὶς σχέσεις μεταξύ τους καὶ μὲ τὸν νεότερο, τὶς σχέσεις μὲ τὴ δουλειά τους, καθὼς καὶ τὴν ἐρωτικὴ τους ζωὴ, ἰδίως αὐτήν. Καὶ στὴν πρώτη καὶ στὴ δεύτερη περίοδο, κέντρο παραμένει ὁ ἄνθρωπος ἑκθετος στὸν ἑαυτὸ του καὶ μέσα στὴν κοινωνία».

ΕΤΣΙ μᾶς ἀπάντησε ὁ Μένης Κουμαντάρεας, ὅταν τοῦ ζητήσαμε νὰ μᾶς δώσει τὸ στίγμα τῆς μέχρι σήμερα λογοτεχνικῆς του δουλειᾶς. Στὴ συνέχεια, ἡ συζήτηση πέρασε στὸ φετινὸ βιβλίο του, τὰ «Σεραφεῖφ καὶ Χερουβείμ». Τοῦ εἶπα ὅτι πορ' ὄλο ὅτι μᾶς χωρίζουν δυὸ γενιές, οἱ δυσκολίες καὶ οἱ ἀπογοητεύσεις τῆς δικῆς του γενιάς, ἐκεί-

γονταν ὅλα ἐκεῖνα τὰ γεγονότα στὰ νεανικά σου αὐτιά; Ἐσὺ μὲ ποιά παράταξη τασσόσουν;

«Ἦμουν μὲ τὴν παράταξη τῶν ἀπολιτικών. Γεννημένος ἐν ἑσπέρῳ σπῆτι, τὸ μόνο πού μποροῦσα νὰ κάνω ἦταν νὰ μὴν ἔχω ἑσπέρους ἀπόψεις πού εἶχαν ἐπηρεάσει τὸν ἐμένα, δηλαδή νὰ μὴν εἶμαι ἐσπέρης. Ἀκόμα καὶ μέσα στὸν ἑσπέρικόν Δεκέμβριον τοῦ '44 ὅταν ἔκαμα χρονῶ παιδί οἱ σφαῖρες καὶ οἱ ὄλμοι πέφτανε γύρω μου ἐσπέρη, ἐγὼ σὲ πείσιμα ὄλων διάβαζα ρώσικη λογοτεχνία καὶ πάσχισα νὰ διακρίνω τὴ λογῆς ἀγνωστοὶ νεοροὶ ἦσαν αὐτοὶ πού πολεμούσανε σκαιφρωμένοι στὶς ταραχές. Ἐπειρα, χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνω, νὰ δώσω μιὰ ἀπάντηση στὴν ἐμφύλια διαμάχη πού γινόταν μέσα μου, διχασμένος ἀνάμεσα στὴν ἀσφάλεια τοῦ σπιτιοῦ μου καὶ στὸν κόσμον τῶν ὀπιδλήτων, εἴτε κομμουνιστὲς λεγόντουσαν αὐτοί, εἴτε ἡδονοῦλες ὅπως ὁ Πολύβιος ἢ ἐσπέρης, ὅπως ὁ Γυμναστής καὶ ἄλλα «παράσιτα» τῆς κοινωνίας, ὅπως τοὺς περιγράφω στὰ «Σεραφεῖφ καὶ Χερουβείμ». Γι' αὐτὸ καὶ στὸ βιβλίο μου δὲν τάσσομαι ὑπὲρ τῆς μᾶς ἢ τῆς ἄλλης παράταξης, ἀλλὰ ἐπιχειροῦ νὰ δώσω τὴν ἀτιμόσφιρα τῆς ἐποχῆς — λέω τὶς ἀλήθειες τῆς».

Ἴσως μὲ βάση αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀλήθεια πού μεταχειρίζεσαι γιὰ νὰ γράφεις, παραμένεις πιστὸς πάντα στὸν ρεαλισμό. Δὲν σὲ ἐλκύσανε τὰ σύγχρονα ρεύματα τῆς λογοτεχνίας;

«Ἀναπράφικα μὲ τὰ μεγάλα μυθιστορήματα τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ

αὐτὰ εἶχαν πολλὰ νὰ μοῖσιάζουν. Ἀγάπησα ὁμως πολὺ τὴν σύγχρονη ἀμερικάνικη λογοτεχνία, ὅπως ἀγαπῶ τὸν ἡμετερογράφο. Αὐτὸ, νομίζω, γίνεται στὴ δουλειά μου. Ἐξαρτᾶται τὶ ἐνοεῖ κανεὶς ρεαλισμό. Ὅταν διατηρεῖς προσωπικὴ σχέση καὶ ἐποχὴ καὶ αὐτὰ ἀποδοτᾶται μὲ μιὰν ὑπόθεση, δὲν εἶναι ὅτι ἀπαραίτητα θεωρεῖται καὶ ρεαλιστῆς. Ἄς ποῦμε, ὁ παραδοσιακὸς τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ὑποτίθεται ὅτι εἶναι γραμμένη ἡ «Βιοτεχνία Ὑαλικῶν» εἶναι ἀπατηλός. Ἀπόδειξη ἡ χρῆσι τοῦ διαλόγου πού εἶναι ἐνωσωματώμενος στὴν ἀφήγηση, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο πού τὸ παρελθὸν τῶν ἡρώων ἐπιμεινᾶται συνεχῶς καὶ συνεπάρχει μὲ τὴν τρέχουσα δράση. Αὐτὰ, θεοβίως, δὲν ἀποτελοῦν μοντερνισμό. Ὅταν γράφω κάτι, ὁ ἀπλούστερος τρόπος νὰ τὸ ἐκφράσω εἶναι ὅπως τὸ εἰσάβνωμα. Δὲν βλέπω, δηλαδή, γιατί θὰ πρέπει νὰ μεσοσβήσῃ μιὰ ἐξοικειωμένη ντὸ ὄνομα τῆς ὁποίας γινόμεναστε πρωτοποριστικοί. Ἀρῆνω δὲ, ὅτι δὲν εἶναι καθόλου εὐκόλο πρόγραμμα νὰ γράφεις μὲ τὸν παραδοσιακὸν τρόπο, ἐξόλλου δὲν μπορεῖς πιά».

Μεταπολεμικὰ ἐξήσες συνταρακτικὰ πολιτικὰ γεγονότα. Σκέφτηκες ποτὲ νὰ γράμεις γι' αὐτὰ;

«Ὅταν τὰ ζεῖς δὲν τὰ σκέφτεσαι. Τώρα πού πέρασαν πιά, ὁ πειρασμός εἶναι μεγάλος. Ὄστόσο, δὲν εἶμαι αὐτὸ πού ὀνομάζουν πολιτικὸς συγγραφέας. Δὲν ξεκινῶ ποτὲ ἀπὸ τὰ γεγονότα. Μ' ἐνδιαφέρουν οἱ ἰδιωτικὲς ἱστορίες. Ὅταν αὐτὲς κατορθώνουν νὰ ἀγγίξουν ἕνα σύνολο καὶ νὰ ἐκφράζουν μιὰ ἐποχὴ, τόσο τὸ καλύτερο. Γιὰ τοῦ χρόνου ἐτοιμάζω ἕνα μεγάλο σὲ ἔκταση ἀφήγημα. Μέσα ἀπὸ κεῖ περνᾶν τὰ χρόνια 1959 μὲ 1968. Ὑπάρχουν, ἀνασπόμενα, πάμπολλες ἀναφορὲς σὲ πολιτικὰ γεγονότα. Γίνονται, ὁμως, ὅπως θέλω νὰ ἐλπίζω, ὀργανικὰ μὲ τὸ θέμα. Τὸ θέμα εἶναι ἡ σχέση ἀνάμεσα σ' ἕ-

ναν Δικαστὴ τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας κι ἕναν Λοχαγὸ πού ἔχει προσφύγει σ' αὐτὸ γιὰ νὰ προσβάλλει τὴν στασιμότητά του».

Πὼς βλέπεις σήμερα τὴν πεζογραφία μας; Μὲ ποιὸς νομίζεις ὅτι συγγενεῖς σὰν συγγραφέας;

«Τὸ λεξιλόγιο τῆς καθημερινῆς ζωῆς ἔχει γίνει τόσο ἀπελιπτικὰ φτωχὸ καὶ τυποποιημένο πού κινδυνεύει νὰ περάσει καὶ στὴ λογοτεχνία. Περνάμε μιὰ φάση ἀπ' ὅπου πρέπει νὰ περιφρουρήσουμε τὸ ὕφος καὶ τὸ ἦθος τῆς γλώσσας, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο πού πρέπει νὰ διαφυλάξουμε τὸ μυθιστόρημα ἀπ' τὸ νὰ εἶναι μόνο πολιτικὸ ἢ ἐρωτικὸ, μόνο παραδοσιακὸ ἢ μοντέρ-

νο ἢ μόνο μυθιστόρημα. Συγγενεῦ μὲ ὅσους συγγραφεῖς μοῦ ἀρέσουν καὶ μὲ ἐπιρεάζουν. Ὅσα εἶναι καὶ ὅσα γίνονται σήμερα στὴν πεζογραφία μοιάζουν πολὺ ἐνδιαφέροντα καμιά φορὰ καὶ σημαντικά. Ἀπομένει πολὺς δρόμος».

Πὼς βλέπεις τὰ μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης;

«Ἀγαπῶ τὸ ραδιόφωνο. Σπάνια ἢ τηλεόραση μὲ ἐλκύει. Εἶναι ἕνα εἶδος πού προσθέτει μιὰ ἀκόμα νεύρωση στὶς τόσες ἀπὸ τὶς ὁποῖες ὑποφέρει ἡ ἐποχὴ μας. Ὄστόσο, μὲ τὴ νέα κυβέρνηση αἰσιοδοξῶ μιὰ καλὴ μεταχείρησή της καὶ μαζί μὲ τὴν πείσομηφία πιστεύω κι ἐγὼ ὅτι ἕνας νέος ἀνεμος φυσᾶ στὰ πολιτιστικὰ μας».

Συνέντευξη στὸν Θ. ΝΤΟΚΟ

νης τοῦ '50, πού περιγράφονται μὲ λεπτομέρεια, νομίζω πὼς συγκινοῦν ἰδιαίτερα, ἀκόμη καὶ σήμερα.
«Εἶναι ἡ πρώτη φορά», λέει ὁ Κουμαντάρεας, «πού ἀποφασίζω νὰ γράμω στὸ πρώτο πρόσωπο, κάτι πού γι' ἄλλους συγγραφεῖς ἀποτελεῖ κάτι κεκτημένο. Τὸ βιβλίο αὐτὸ εἶναι ἕνα ἔξορκι, θὰ εἴλεγα, στὰ φαντάσματα τῆς ἐφηβείας, μιᾶς γενιάς πού τολμᾶται ἡθική κοινωνικά, σεξουαλικά καὶ συναισθηματικά. Σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο ἀποφασίζω νὰ ἐξομολογηθῶ πράγματα πού ἀλλοτε μὲ δυσκολία θὰ τὰ εἴλεγα. Περιγράφω τὸν κόσμον ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀναδύθηκα μὲ ὅλα τὰ καλά του ἀλλὰ καὶ μὲ τὶς τραυματικὲς ἐμπειρίες του. Πιστεύω ὅτι τὸ ἐξομολόγημά μου αὐτὸ, ἂν δὲν μὲ βοηθήσει νὰ δῶ καθορτότερα τὸν ἑαυτὸ μου, τουλάχιστον μοῦ εἴδωσε μιὰ εἰκόνα τῆς συγκεκριμένης ἐποχῆς καὶ τῶν ἀνθρώπων τῆς».
Ἐξήσες τὴν ἀφήγηση τοῦ ἐμφύλιου στὴν Ἀθήνα. Πὼς ἀκού-